

Theis Riiber/K.T.Thomsen

Dansk-tysk teknisk ordbog. Fonden for Fagsproglig Leksikografi, Handelshøjskolen i København, og Grafisk Forlag A/S, København 1990.

ISBN 87-11-04451-9. 1. udgave. 413 s.

I efteråret 1990 udkom det blandt studerende og mange oversættere med længsel imødesete opslagsværk dansk-tysk teknisk ordbog (i det følgende kaldet DTTO) som led i serien af Clausens tekniske ordbøger på i alt 6 værker (dansk → engelsk/fransk/tysk og engelsk/fransk/tysk → dansk).

Et par første hastige opslag i bogen, der ifølge forordet omfatter godt 30.000 opslagsord, efterlader et indtryk af solid kvalitet med hensyn til papir og indbinding og et fornuftigt valg af såvel format som skrifttyper.

Et nærmere gennemsyn viser, at bogen kan inddeles i forord, vejledning i brugen, liste over forkortelser og tegn, liste over emneforkortelser samt selve artikeldelen. Endelig findes på omslagets for- og bagflap tekster, hvortil skal siges, at en del af oplysningerne er ren reklame, hvorimod andre er mere interessante, fx. oplysninger om størrelsen af den fælles database, og derfor burde have haft en mere central placering, eksempelvis i forordet.

Forordet må desværre betegnes som yderst traditionelt, traditionelt i den forstand, at det for det første indeholder en række vage udtryk så som "det centrale ordforråd" og "En del af ordforrådet..", og for det andet er meget kortfattet. Således gives der fx. ingen klare informationer om, efter hvilke leksikografiske principper ordbogen er konciperet, om målgruppe(r) og evt. forudsat brugerkompetence, på hvilken måde den empiriske basis er etableret, efter hvilke kriterier de i DTTO optagne lemmata er udvalgt osv., alt sammen noget skuffende ikke mindst i betragtning af de mange, lange og til tider hede metaleksikografiske diskussioner, der har været ført op gennem 80'erne (se eksempelvis Baunebjerg-Hansen 1988).

Ganske anderledes nyttigt for brugeren er afsnittet "Vejledning i brugen af ordbogen", idet man dog af hensyn til en bedre forståelse kunne ønske sig det indledende tekstafsnit udformet på samme måde som det efterfølgende om symboler og principper, hvor der konsekvent er angivet eksem-

pler. Af dette afsnit kan man i øvrigt få nogle antydninger af, til hvilke(n) målgruppe(r) DTTO henvender sig, idet der her anvendes ord så som homograf, transitiv, intransitiv, hvilket vi tolker derhen, at DTTO er skrevet for oversættere og andre med en (vis) sproglig uddannelse.

Til oversigten over forkortelser og tegn er der blot to indvendinger, nemlig at der ikke er redegjort for anvendelsen af tegnet !:, og at der benyttes en anden skrifttype end den i ordbogsartiklerne anvendte.

I afsnittet “Emneforkortelser” er opført i alt 129 forkortelser for emneområder, som ordbogen ifølge forordet dækker med hensyn til “det centrale ordforråd”. Det forekommer imidlertid overraskende, at en ordbog med blot 30.000 opslagsord skulle kunne dække “det centrale ordforråd” — selv ved den snævreste fortolkning af udtrykket — for 129 emneområder, når man betænker, at alene elektroteknik har ca. 60.000 termini (DUDEN 1977). Endvidere kan man undre sig over den valgte titel “dansk-tysk **teknisk** ordbog”, når DTTO ifølge emneforkortelseslisten også dækker fx. billedhuggerkunst, fritidsaktiviteter, medicin, spil, sport o.m.a., der ikke umiddelbart kan henregnes til **tekniske** områder i traditionel forstand. Netop den manglende forklaring på tilblivelsen af den empiriske basis tillader én at stille spørgsmål som f.eks.: Hvorfor ikke kompressorer, når pumper er med, hvorfor ikke jagt, når fiskeri er med, hvorfor ikke hellere genteknologi i stedet for tegnekunst? Hvori består præcist forskellen mellem landbrug og jordbrug? Spørgsmålene, der melder sig, er legio. Man kan få det indtryk, at disse forkortelser ikke er udtryk for et antal nøje beskrevne og indbyrdes afgrænsede emneområder, man har valgt at behandle i DTTO, men alene tjener som betydningsadskillende middel i ordbogsartiklerne. — Inden vi går over til en vurdering af lemmabestanden, skal til de valgte forkortelser for emneområder blot anføres, at såfremt udgangspunktet for fastlæggelsen har været af mnemoteknisk art, så er visse meget anvendelige (VVS = blikkenslageri), andre knapt så indlysende (ARTIND = kunstindustri).

Udgangspunktet for den følgende kritik er, som ovenfor anført, en formodning om, at DTTO er tænkt som et hjælpemiddel for oversættere med dansk som modersmål.

Lemmabestanden

Hvor mange ord? og hvilke? er spørgsmål, som ordbogsmageren altid må stille. Det er indlysende, at de to spørgsmål hænger sammen, og at førstnævnte i vid udstrækning er et spørgsmål om økonomi. Men økonomi eller ej, så erklæres det i DTTO, at “der ved udvælgelsen af opslagsordene

er lagt vægt på at medtage det centrale ordforråd inden for de behandlede emneområder”. Det er fornuftigt, fordi man med dette for øje for det første kan afgrænse lemmaudvælgelsen til bestemte emneområder, for det andet kan sikre sig, at det centrale ordforråd kommer med samtidig med, at der økonomiseres med pladsen, så at så mange væsentlige oplysninger som muligt kan optages. Ved “det centrale ordforråd”, som DTTO ikke forklarer, forstår vi her det for et givet emneområde specifikke ordforråd, som speciallitteraturen for området anvender, for værkstedsteknik fx. Teknisk Leksikon (TL) og V. Utke: Værkstedsteknik (Utke mfl. 1983).

For at kunne tage stilling til, i hvilken udstrækning den fremsatte erklæring er lykkedes i praksis, har vi valgt at se på følgende emner: spåntagende bearbejdning, eksemplificeret ved hhv. drejning og fræsning.

For selve spåntagningsprocessen spiller værktøjsgeometrien en afgørende rolle, her taler Utke og TL om flg.:

Hovedæg, biæg, næseradius, spånflade og frigangsflade, hvorfor det må undre, at DTTO ikke medtager **næseradius**. TL og Utke fortsætter med vinklerne: **frigangsvinkel, ægvinkel, spånvinkel, spidsvinkel, sidestillingsvinkel** og **æghældningsvinkel**. Her mangler DTTO **sidestillingsvinkel**. Går man videre til arbejdsbevægelserne findes termerne: **snithastighed, tilspænding, spåndybde, spåntykkelse, spånbredde, spånareal** og **spånvolumen**, hvor DTTO mangler både **spånbredde, spåntykkelse** og **spånvolumen**. Ser man i stedet på drejestål, så har DTTO ikke optaget flg. centrale termini: **bundstål, hagestål og frigangsstål**.

Nu kan det være tilfældigt, at den systematiske udvælgelse af det centrale ordforråd er kikset på dette område, så derfor vil vi tillige se på behandlingen af **fræsere**. Her bør man kunne forvente, at i hvert fald eksisterende fræsemetoders benævnelser er optaget, da de må anses for at være centrale og fælles for såvel producent som aftager. DTTO har her ikke optaget: aksialfræsning, diagonalfræsning, hjørnefræsning, langfræsning, radialfræsning, men blot **vertikalfræsning** og **horisontalfræsning**.

Den konklusion, man må drage på grundlag af disse og andre tilsvarende stikprøver, må være, at DTTO nok har taget munden lidt for fuld ved at påstå, at “det centrale ordforråd” er medtaget. Dertil er der for store mangler i systematikken. Når hullerne i systematikken snarere synes at være reglen end undtagelsen, kunne man let få den tanke, at udvælgelsen af termer er noget tilfældig, eller måske styret af et hyppighedskriterium, hvilket ikke bør være tilfældet for en fagordbog.

Henset til gruppen af sandsynlige brugere af ordbogen kan det godt

undre, at der er ofret plads på internationalismer som fx. sammensætninger med **ferro-**, **hydro-**, **elektro-** etc. Her kunne man have begrænset sig til mere eller mindre falske venner og naturligvis termer, hvor der optræder forskelle i sprogparrat dansk/tysk.

Alfabetisering

Rækkefølgen af opslagsordene har tilsyneladende fulgt princippet om streng alfabetisering. Oven i købet så streng, at de “nester”, der udgøres af sammensætninger med lemmaet som forled, brydes for at indsætte det alfabetisk næstfølgende lemma, fx. **køl**, **kølager**, **kølblok**, **-bord**, **køle**, **-anlæg**, (...), **-plade**, **køler**, **-dæksel**, (...), **køleribbe**, (...), **køllægning**, **-plade**, **-svin**, **-vand**. Alfabetiseringen er imidlertid også brudt ved flerordstermini/kollokationer som fx. **køling ved naturlig cirkulation** og **kæde uden ende** mmfl., som er anført uden for den alfabetiske rækkefølge umiddelbart under første led.

Artikelopbygning

Som hovedregel har DTTO fulgt følgende princip i artikelopbygningen: lemma, emneforkortelse med evt. glossering, ækvivalent(er), genusangivelse, evt. flerordstermini med emneforkortelse alfabetiseret efter andet leds bogstavfølge, evt. yderligere emneforkortelser med evt. glossering, ækvivalent(er).

Da selve emneområderne er kommenteret ovenfor, skal her blot knyttes et par bemærkninger til den praktiske anvendelse af emneforkortelserne i ordbogsartiklerne. Når det tages i betragtning, at “normalbrugeren” af DTTO vel er en oversætter?, som hverken er i besiddelse af nogen større faglig eller sproglig kompetence inden for de forskellige områder, så vækker det naturligvis glæde, at ordene relateres til et teknisk-fagligt emneområde, idet der herved opnås en form for betydningsafgrænsning. Omvendt kan denne relatering for den uhildede bruger også bidrage til at øge forvirringen, enten ved at emnerelateringen er ufuldstændig eller overflødig, eller ved ikke at være foretaget. Overraskende nok lader problemet til at være et udslag af et ønske om at være konsekvent mht. emnerelatering. Således er de fleste lemmata forsynet med en sådan. Også sådanne ord, hvor det forekommer overflødigt, fx. **helium CHEM**, som hedder det samme, uanset hvor det anvendes. Ligeledes **blokdiagram EDB**, hvor det er svært at se, hvorfor **blokdiagram** skulle være et specielt EDB-udtryk. Når disse emneforkortelser er strøjet med rund hånd, så kan det undre, at de ofte ikke findes der, hvor det er absolut nødvendigt, fx. ved **opløsnings|proces 1. Auflösung f, Zersetzung f, Zerfall m 2. CHEM**

Aufschluß m . For det første er de nævnte ækvivalenter ikke synonyme. Således har **Auflösung** den bredeste anvendelse, mens **Zersetzung** i reglen inden for kemien primært betegner spaltning, sekundært ætsning, hvorimod **Zerfall** henhører under kernefysikkens område betegnende radioaktive isotopers henfaldstid. **Aufschluß** derimod henhører iflg. Meyers technisches Lexikon (Meyer 1969) under geologien, mens verbet 'aufschließen', som givetvis kan substantiveres til 'Aufschluß', er et kemisk begreb, der indirekte har med en opløsningsproces at gøre. Vi mener derfor, at en mere hensigtsmæssig anvendelse af emnerelateringen ville bestå i, at den primært anvendes til egentlig og konsekvent monosemring.

Genus- og andre grammatiske angivelser er naturligvis nødvendige, men henset til den formodede brugerkreds tror vi, at man kunne have sparet genusangivelsen de steder, hvor der findes entydige, vandtætte regler som fx. ved '-ung', '-heit', '-keit', '-schaft' ol. Til gengæld kunne den derved sparede plads have været anvendt til angivelse af ikke forudsigtelig pluralis som fx. ved 'Staub' og 'Zerfall' samt til angivelse af fx. de to mulige participiumsformer, hhv. 'gespalten' og 'gespaltet', for verbet 'spalten'.

En anden væsentlig grammatisk kategori, som ikke er optaget i DTTO, er angivelse af, om de tyske verber er løst eller fast sammensatte, fx. **gennemtrænge durchdringen**.

Det ville have været en hjælp for mange brugere, hvis nogle flere af de fastere ordforbindelser havde fået en plads, fx. at **Strom** i forbindelsen 'der går (en) strøm' forbindes med verbet 'fließen', at **spænding** var blevet suppleret med 'at sætte s. til ngt' lig 'etw. an Spannung legen'.

Mange andre ting kunne have været gjort til genstand for kommentering, fx. stillag/fagjargon, eksemplernes funktion, encyklopædiske oplysninger mmm., men pladsen tillader det ikke.

Vi skal blot gøre opmærksom på en række irriterende småfejl, som ikke er fundet ved systematisk gennembladning for at finde fejl, men ved tilfældige opslag. Således mangler ækvivalenterne ved hhv. **gennemblæsningsbane** og **gennemledning**, der er anført forkert orddeling ved **interferometri Interferenzme-ßverfahren**, der mangler angivelse af alternativ orddannelsesmulighed ved **udvendig : äußere[r]**, hvor der mangler 's' i parentes, og **Außen-**, hvor muligheden 'außen-' mangler, stavfejl: **zeiseitig** i stedet for 'zweiseitig' mmfl. Disse ting kunne en grundigere korrekturlæsning have rådet bod på. Generelt anser vi de anførte ækvivalenter for at være pålidelige, men det er naturligvis vanskeligt at afgøre graden af et udtryks ækvivalens uden for en given kontekst, men

for fuldstændighedens skyld vil vi nævne en decideret ækvivalensfejl, nemlig at lade **Absorptionskoefficient** være lig med **Absorptionsgrad**, cf. tillige kommentaren til **opløsningsproces**.

Desuden kan den mindre trænede bruger let ledes i ulykke ved flg. lemma: **uendelig lille verschwindend [klein]**, som, hvis det i parentesens stående udelades, kan give anledning til store misforståelser i konstruktioner som: ‘die verschwindende Strahlung’ over for ‘die verschwindend kleine Strahlung’ ol.

Efter disse kritiske bemærkninger skal det imidlertid fremhæves, at vi anser DTTO for at være en velkommen erstatning for den hidtil meget benyttede og samtidig i brugerkredse — og med god grund — stærkt kritiserede pendant. Det er tydeligt, at DTTO forsøger at leve op til den nye leksikografiske standard, idet man har taget udgangspunkt i **brugeren** og i analyser af de situationer, hvori han vil gribe til ordbogen, således at den i det store hele giver svar på relevante spørgsmål. Som det fremgår ovenfor, er DTTO, således som den fremtræder i dag, på ingen måde ideel, men der er efter vor opfattelse skabt et så solidt grundlag, at man må håbe, at forlaget i forbindelse med kommende udgaver vil videreudvikle og forbedre produktet. Vi kunne foreslå, at man gjorde sig mere detaljerede og præcise overvejelser om formål, herunder hvad brugeren kan forvente af ordbogen, og hvilken kompetence, der forventes af ham. Endvidere ville en revision af de optagne emneområder være ønskværdig, således at DTTO kun kom til at dække **tekniske** og dermed nærtbeslægtede områder som fx. fysik, hvorved en bedre dækningsgrad mht. det centrale ordforråd ville blive mulig. Det fremgår af omslagets forflap, at “Databasen bliver løbende ført ajour, således at nye tekniske udtryk kan finde vej til nye udgaver ..”, og vi ville i den forbindelse foreslå, at man ved samme lejlighed, fx. ved excerperingen af tekster, ikke blot opsnappede nye udtryk, men også lukkede de huller, der findes i den foreliggende udgave. Endelig må det anbefales, at man ved revision af ordbogsartiklerne foretager en mere entydig betydningsdifferentiering.

Afslutningsvis skylder vi kun at sige, at når det tages i betragtning, at vi for sprogparret dansk–tysk ikke disponerer over så store og bredt anlagte værker som Vinterberg/Bodelsen og Blinkenberg/Høybye, fortjener DTTO en ekstra velkomsthilsen. Det være hermed gjort.

Literatur

- Baunebjerg Hansen, Gitte (1988): Stand und Aufgaben der zweisprachigen Lexikographie. Nachlese zum Kopenhagener Werkstattgespräch 12.–13. Mai 1986. In: *Lexicographica, Internationales Jahrbuch für Lexikographie*, 4/1988, 186–202.
- DUDEN = *Duden, das große Wörterbuch der deutschen Sprache in 6 Bänden, Durchgesehener Nachdruck Bd. 3, A–Ci*. Mannheim: Bibliographisches Institut 1977.
- TL = *Teknisk Leksikon* København/Oslo: A/S Forlaget for faglitteratur
- Utke, V. (1983): *Værkstedsteknik*, 6. udg. Erhvervsskolernes Forlag, Odense.
- Meyer = *Meyers Lexikon der Technik und der exakten Naturwissenschaften*. Mannheim/Wien/Zürich: Bibliographisches Institut 1969.

